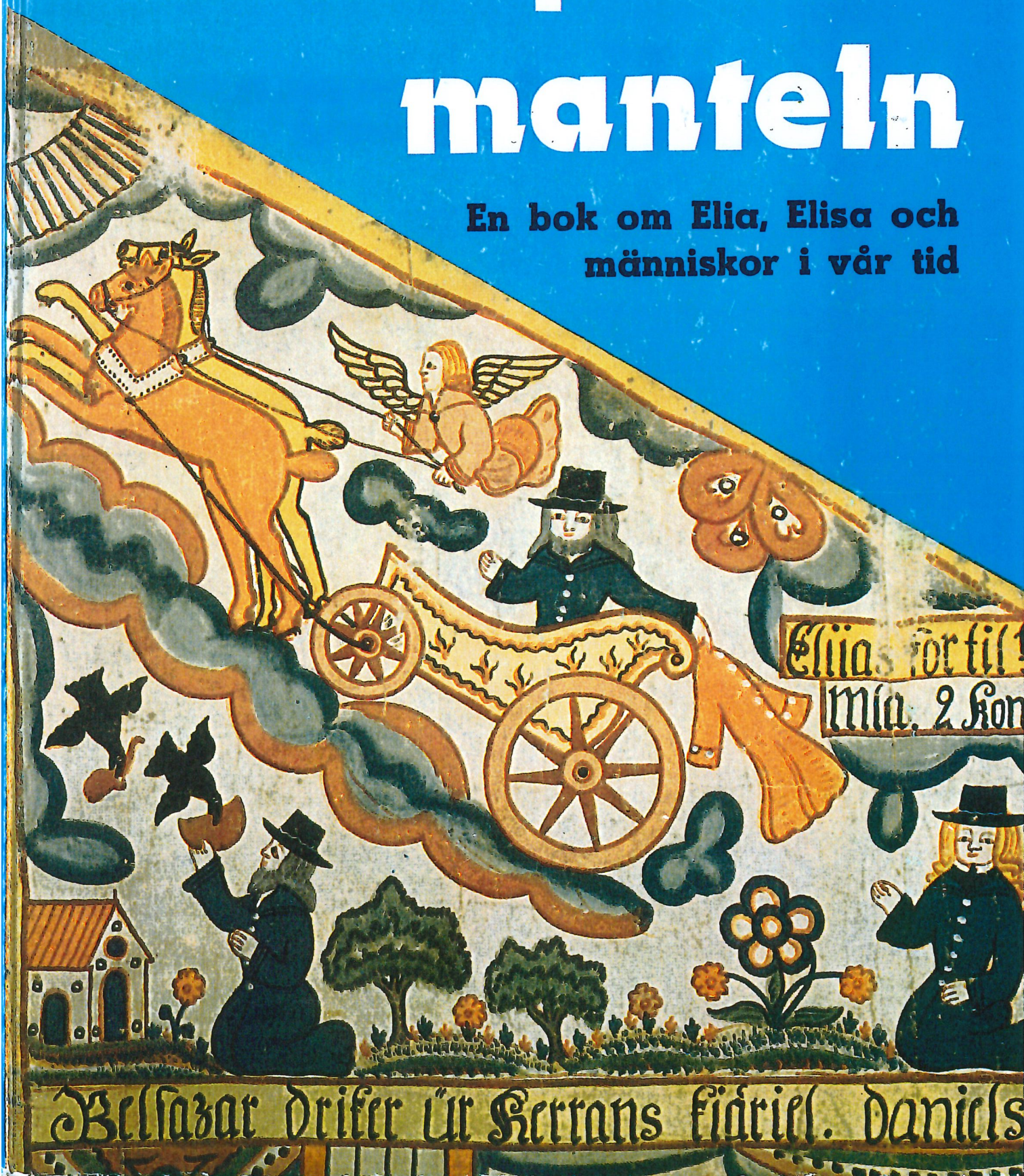

Ivan Hellström

BYBEL BIBLIOTEKET

Under profet- manteln

**En bok om Elia, Elisa och
människor i vår tid**

Belsazar drifer Ur Herrans fiäriel. Daniels

Inledning:

Det var så det började

<u>1917</u>	<u>Bibel 2000</u>
1 Kon	1 Kung
Ahab	Achav

Och tisbiten Elia, en man, som förut hade uppehållit sig i Gilead, sade till Ahab: "Så sant Herren, Israels Gud, lever, han vilkens tjänare jag är, under dessa år skall varken dagg eller regn falla, med mindre jag säger det."

1 Kon 17:1

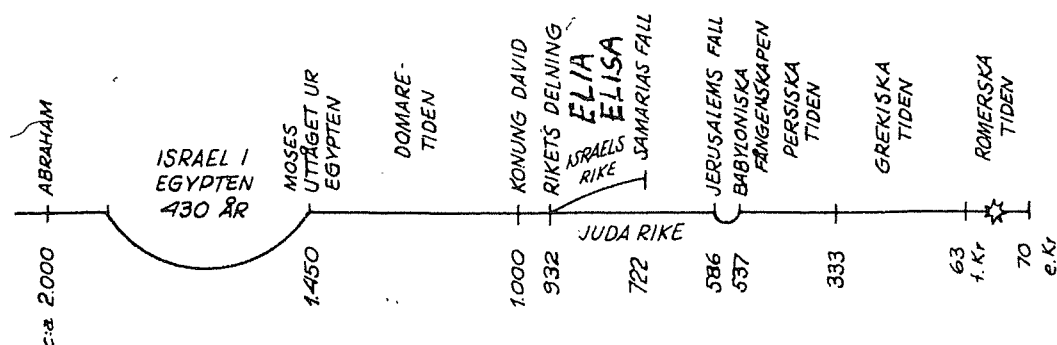
Profeten Elia intar en framträdande plats i den bibliska historien. Det gäller rent "kvantitativt", eftersom hela sex kapitel i Konungaböckerna är ägnade åt honom (1 Kon 17, 18, 19, 21 och 2 Kon 1 och 2). Men det gäller också "kvalitativt" med hänsyn till den position han har i hela frälsningshistorien.

Malaki 4:5 f I den sista av Gamla testamentets böcker säger Herren: "Jag skall sända till eder profeten Elia, förrän Herrens stora och fruktansvärda dag kommer." Det löftet gav anledning till förväntningar om att Elia — som på ett så märkligt sätt hade lämnat jordelivet — skulle komma tillbaka i samband med att den messianska tiden bryter in. Vi finner spår av detta i den apokryfiska skrift, som citerats inledningsvis: "Du som står redo för kommande tider... till att vända fädernas hjärtan till barnen och upprätta Jakobs stammar." Och när t. ex. påskmåltiden firas i ett ortodox judiskt hem, finns en stol framsatt för Elia.

Syrak 48:10

Matt 17:10—13 Även i Nya testamentet finner vi spår av denna förväntan. Lärjungarna var förtrogna med de skriftlärdes undervisning om att Elia först skulle komma och "upprätta allt igen". Men Jesus framhåller, att de gammaltestamentliga utsagorna om den kommande Elia fått sin uppfyllelse i och med att Johannes trätt fram, han som var verksam i Elias ande och kraft och som beredde väg för Herren.

Det finns påtagliga likheter mellan Elia och Johannes Döparen, liksom det också finns likheter mellan Elisa och Herren Jesus själv. Därmed finns också många paralleller mellan det som hände, där Elia och Elisa var verksamma, och det som berättas för oss i de fyra evangelierna i Nya testamentet. Inte minst i studiet av dessa profetgestalter får man gång efter annan orsak att notera det nära sambandet mellan Gamla och Nya testamentet. Samtidigt händer sådant i profethistorien, som vore alldeles otänkbart i Nya testamentet. Men när vi konstaterar, att dessa profeter var verksamma

Rom 15: 4

ca 800 år före Kristus — med allt vad det nu innebar — så skall det på inget sätt förringa den betydelse de hade för sin tid. Och när vi läser om dem i ljuset av Nya testamentet, så finner vi, att det finns så mycket i berättelsen om dessa profeter, som är lärorikt i vår tid. Ty "allt vad som fordom har blivit skrivet, det är skrivet oss till undervisning..." Det skall vara vägledande för oss i vårt studium — först av Elia och sedan av Elisa.

Hela den bibliska skildringen av Elia börjar nu med 1 Kon 17: 1. Där får vi vissa uppgifter, som utgör en god introduktion till hans liv och verksamhet. Vi får veta något om *tiden* han levde i, om *profeten* själv och om *budskapet* han hade att bära fram.

Tiden

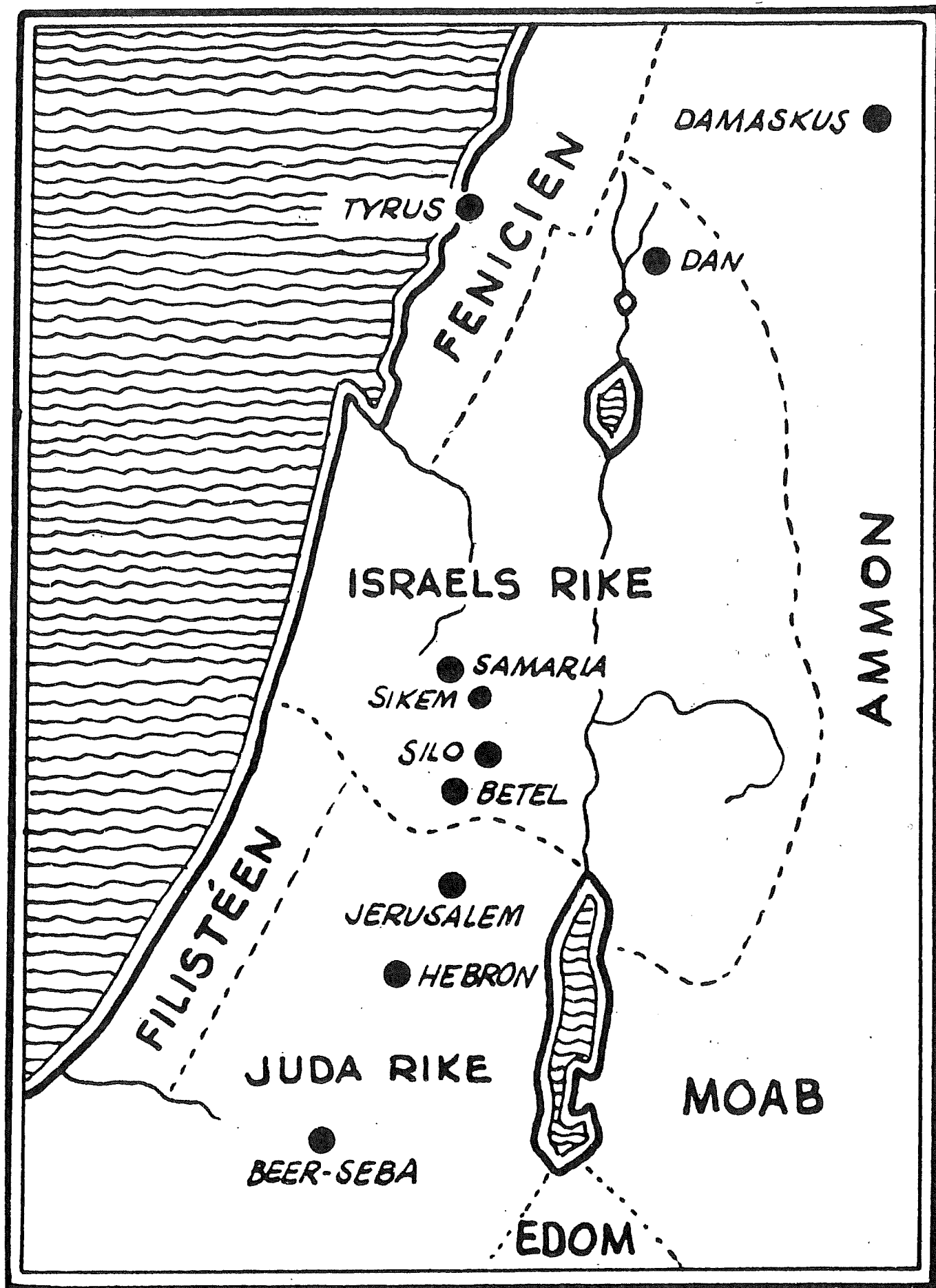
1 Kon 16: 28—33

"Elia... sade till Ahab", heter det här. Han var alltså samtida med konung Ahab. Om honom berättas det mer i det föregående kapitlet. Där får vi en rad viktiga uppgifter om denne konung. Bl. a. sägs att han var konung över Israel och att han regerade i Samaria.

Redan 932 f Kr hade Davids och Salomos rike delats i två delar, som kom att kallas Sydriket och Nordriket eller Judä och Israel. Sydriket var på många sätt litet och obetydligt jämfört med Nordriket. Det omfattade bara stammarna Benjamin och Juda, medan de tio övriga stammarna hörde Israel till. Men det oansenliga Sydriket hade tre fördelar: en fast huvudstad: Jerusalem, en fast dynasti: konungar av Davids hus och släkt, och en fast helgedom: Salomos tempel. Det skulle senare visa sig, vad detta verkligen betydde.

Förhållandena i Nordriket kännetecknades i långa stycken av politisk oro och religiös splittring. Eftersom man saknade en fast dynasti, hörde statskupper till ordningen för dagen. Kungaätterna avlöste varandra i tät följd. Genom nära förbindelser med främmande makter kom religionen alltmer att präglas av den baalsdyrkan, som var förhärskande hos grannfolken. Denna utveckling kom att bli särskilt markant just från Ahabs tid, som det här är fråga om.

Ahab var i många avseenden en duglig regent. Han byggde ut och befäste staden Samaria, och han utvecklade handelsförbindelserna främst med Fenicien. Ändå är det inget gott slutbetyg han får i bibeln: "Ahab, Omris son, gjorde vad ont var i Herrens ögon, mer än någon av dem som varit före honom." Vad var det då som gav anledning till "sänkt sedebetyg" för Ahab?

Karta över Nordriket och Sydriket efter delningen år 932.

1 Kon 12:28 f

Baalsbild från Ras Shamra, en plats på Syriens norra kust, där man genom utgrävningar gjort en mängd betydelsefulla fynd.

I 1 Kon 16:31 talas om två ting. Det första var att han "vandrade i Jerobeams, Nebats sons, synder". Det var Jerobeam som tagit makten över de tio stammarna efter Salomos död. Och det var han som gjort Betel och Dan till religiösa centra, där man t. o. m. sökt göra en bild av Herren, som fört folket ut ur Egypten. Det var ett flagrant brott mot budet i Mose lag, som sade: "Du skall icke göra dig något beläte eller någon bild." Han gjorde också sådana till präster, som inte var av Levi stam. I dessa "Jerobeams synder" vandrade nu också Ahab.

Men inte nog med det. Ahab gjorde något som blev än mer ödesdigert. "Han tog till hustru Isebel, dotter till Etbaal, sidonier-nas konung." Det visade sig vara ett högst olyckligt tilltag — både för Ahab själv och för hela folket. Denna feniciska prinsessa, som nu blev drottning i Samaria, var i högsta grad energisk och målmedveten. Hon satsade allt på att göra sitt hemlands baalsdyrkan till den officiella religionen i Israel. Och Ahab blev hennes lydiga verktyg. Liksom leret formas av krukmakarens hand, så formades Ahab av sin hustrus.

År 1732 utkom i vårt land en märklig bok, utgiven av Olof Kolmodin. Den kallas "Biblisk kvinnopegel" och innehåller — som framgår av underrubriken — "alla i den heliga Skrift för något särdeles bekanta kvinnors exempel". Allt är skrivet på vers, och i den omfångsrika boken trängs kvinnor av alla de slag. Det förvånar inte att Ahabs hustru Isebel hör till de "för något särdeles bekanta". I denna bibliska kvinnopegel säger hon bl a:

"Ty Ahab över allt vad annat ont han gjorde,
i onskans sällskap mig till maka taga torde.
Det hettes väl att jag då gavs i mannaväld.
Men Ahab blev till mig i syndens trældom såld.
Han mer än någon ann var såld att göra illa
Och lät sig genom mig allt mer och mer förvilla.

— — —
Ty jag var nitisk, stolt, lättfärdig, arg och slug
och drev igenom dels med list och dels med trug.

— — —
Kung Ahab eljest sig om gudstjänst föga brydde
och var rätt lika nöjd till vilken gud han lydde.
Men jag, att muntran opp, ej sparde någon flit,
till dess ock även han för Baal blev full av nit..."

Det är detta som — i något mer prosaisk form — uttrycks med följande ord i 1 Kon 16:31: Ahab "gick så åstad och tjänade Baal och tillbad honom. Och han reste ett altare åt Baal i Baalstemplet, som han hade byggt i Samaria..."

Dessa politiska och religiösa förhållanden i Israels rike på 800-talet f Kr utgör nu bakgrunden till profeten Elias verksamhet. Och i 1 Kon 17:1 sägs nu också något om profeten.

Profeten

Jfr 1 Kon 18: 7, 21: 17 f,
2 Kon 2: 16—18
1 Kon 17: 1

"Och tisbiten Elia, en man som förut hade uppehållit sig i Gilead, sade till Ahab..." Plötsligt och oväntat trädde han alltså in på scenen — och försvann sedan för att återkomma först om tre år. Det var f. ö. något mycket utmärkande för denne profet. Där man minst väntade det trädde han fram, och lika plötsligt försvann han.

Trots den korta notisen i 1 Kon 17: 1 får vi veta något om

Hans hemort

Den var troligen det Tisbe som fanns i Gilead. Vi vet om ett Tisbe också i Galileen, men när det nu sägs att Elia uppehållit sig i Gilead, är det väl sannolikt, att han också var därifrån.

1 Mos 32: 24 ff
Dom 11 och 12
2 Sam 17: 22 ff, 18: 1 ff

Gilead var ett bergområde öster om Jordan — mellan floden Jarmuk i norr och Moabs högslätt i söder. Det var känt för sin balsam, sin myrra och sina skogar. Genom Gilead rann floden Jab-bok, där Jakob utkämpade sin nattliga kamp med Herren. I Gilead bodde domarén Jefta, och till Gilead flydde David undan sin son Absalom, som f. ö. där fann sin död. Detta Gilead var ofta skåde-platsen för strider mellan israeliterna och främmande härar. Det hade ursprungligen tilldelats Gads stam och halva Manasse, och bara ett tjugotal år efter Elias tid erövrades det av konungen i Damaskus.

Den Elia som härstammade från Tisbe i Gilead var också han i många avseenden en stridens man. Det som striden egentligen gällde framgår av

Hans namn

Namnet "Elia" är sammansatt av två gudsnamn, som vi känner väl igen från Gamla testamentet. Där finns namnet "El" — en förkortning av Elohim. Och det gudsnamnet betecknar Gud som himmelens och jordens herre. Men där är också "Jah" — en förkortning av det outtalbara gudsnamnet JHWH = HERREN, som uppenbarade sig för Mose och slöt förbund med folket. Namnet Elia betyder alltså: "Herren är Gud" (jfr 1 Kon 18: 37—39).

Gudsnamnet JHWH, utan och med vokaler. Den ursprungliga hebreiska texten bestod endast av konsonanter.

יְהוָה יְהוָה

Elias namn utgör på ett märkligt sätt en sammanfattning av hans förkunnelse. Det var detta det handlade om. Det var detta han kämpade för — att det skulle bli känt och erkänt i en tid av avfall och sönderfall: Det är Herren som är Gud.

Men namnet Elia sammanfattar inte bara hans förkunnelse. Det anger också hemligheten till hans frimodighet. Det utmärkande för honom var ju just frimodigheten inför människor — trots allt vad den kunde kosta. Elia var inte den som krökte rygg för denna världens mäktige eller frågade efter människors tycken och meningar. Hans första budskap handlade om vädret under de närmaste åren, men själv var han inte en sådan, som frågade efter vart vinden blås-

1 Kor 4: 1—5

te. Och vad var hemligheten? Jo: Herren är det som är Gud. Och man kommer att tänka på Paulus ord: För mig betyder det föga, om någon mänsklig domstol sätter sig till doms över mig. Det är Herren, som sitter till doms över mig. Det var detta som för Elias del ingick i

Hans presentation

"Så sant Herren, Israels Gud, lever, han vilkens tjänare jag är", sade Elia. Han hänvisar alltså till den Gud, som lever och som tagit honom i sin tjänst. Ordagrant säger han egentligen: "...inför vilkens ansikte jag står."

Man får ett starkt intryck av att Elia var en bödens människa. Samma intryck får man vid anblicken av denne åsneryttare från dagens Israel.

Detta utgör nu nyckeln till mycket i Elias liv. Det talar om hur han var beredd att lyda Herrens vilja. Om änglarna — som står inför Herrens ansikte — heter det ju, att de "uträttar hans befallning, så snart de hör ljudet av hans befallning". En sådan "ängel", en sådan budbärare, var nu också Elia. Han var beredd att lyda, när Herren kallade honom att träda fram för Ahab. Men han var också beredd att lyda, när han fick kallelsen att gömma sig vid bäcken Kerit. Han var alltså angelägen att hålla jämna steg med Gud, att vara där Herren ville ha honom — vare sig det då gällde att stå i rampluset eller det gällde att hålla sig dold.

Men uttrycket "inför vilkens ansikte jag står" talar också om hur Elia levde i ett förtroligt förhållande till Gud. Vi får starkt intryck av att han var en bödens människa. Det är också detta Jakob tagit fasta på, när han i sitt brev hänvisar till Elia i samband med att han talar om att "mycket förmår en rättfärdig mans bön".

Jakob 5: 16—18

Där säger Jakob också, att Elia "bad en bön, att det icke skulle regna, och det regnade icke på jorden under tre år och sex måna-

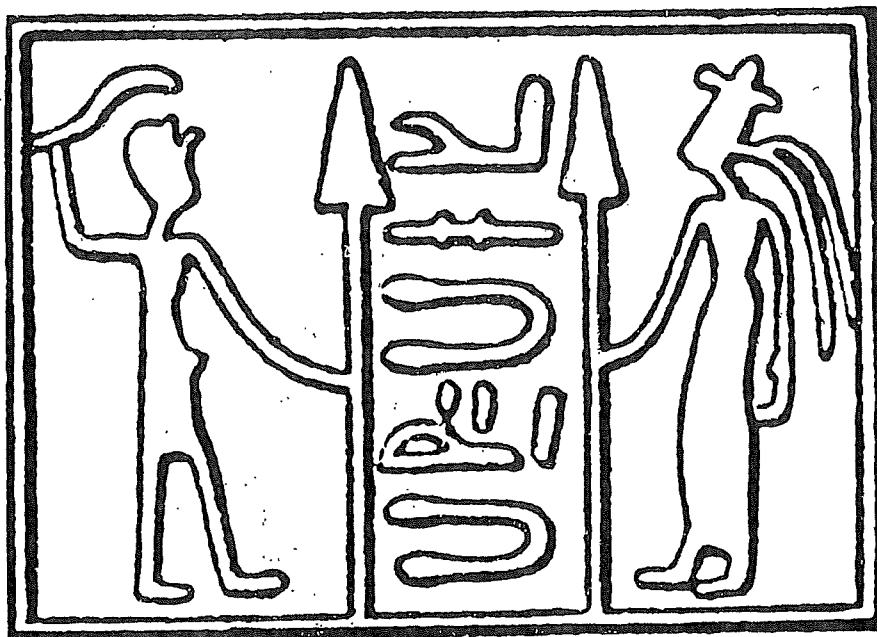
der..." Det skall vi senare återkomma till. I det här sammanhanget konstaterar vi bara att det var bön som hade föregått budskapet.

Budskapet "Under dessa år skall varken dagg eller regn falla, med mindre jag säger det." Elias verksamhet började alltså med en väderleksrapport. Och den sträckte sig betydligt längre än en femdygnsprognos från SMHI. Det skulle också visa sig, att den var betydligt säkrare. I tre år och sex månader föll varken dagg eller regn.

Men vad var nu meningen med detta? Prognosen hade säkert samband med det namn Elia stod för: Herren är det som är Gud. Det var detta som betvivlades i ett samhälle, där avgudadyrkan alltmer vunnit insteg. De "baaler" och "astarter" som man nu i allt större utsträckning tillbad var just fruktbarehetsgudar, som tillskrevs makt över väder och vind. Det var också dessa som fick äran, när jorden bar frukt och välståndet bredde ut sig.

Detta stred nu mot själva hjärtpunkten i Israels religion och i den bibliska uppenbarelsen: Det är Herren som är Gud. Det är han som råder också över väder och vind. Det är mot den bakgrunden som Elia säger, att varken dagg eller regn skall falla "med mindre jag säger det" — dvs med mindre han å sin Herres vägnar befallde regnet att falla. Det enda som kunde förändra situationen var alltså ett ord från Herren genom profeten.

Elia var— i likhet med alla profeterna efter honom — "det gudomliga ordets tjänare". Han var bärare av ett budskap, som inte bara kunde förutsäga en situation men som också kunde förändra den — när Herrens tid var inne.

Bilder av Baal och Astarte från Betel, cirka 1300 f Kr. De egyptiska skrivtecknen anger, att gudinnans namn är Astarte.